

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI DAVLAT
MUDOFASINING HUQUQIY ASOSI

Nematillayev Shuhrat Qodirovich

Jamoat xavfsizligi Universiteti ofitseri polkovnik

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlat mudofasining ahamiyati hamda taraqqiyotga erishishdagi roli va yangi O'zbekistonni barpo etishda erish yo'lida qilinadigan ishlar ilmiy nuqta nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston konstitutsiyasi, qonun, huquq, hujjat, inson huquqlari.

Ma'lumki, inson huquqlari shaxslar o'rtasidagi, shuningdek, shaxslar va davlat o'rtasidagi munosabatlarni qamrab oladi. Biroq, inson huquqlarini himoya qilishning amaliy vazifasi, eng avvalo, umummilliy vazifa bo'lib, uning yechimi uchun har bir davlat javobgar bo'lishi kerak. Bizning davlatimiz ham bundan mustasno emas.

O'zbekiston inson huquqlari bo'yicha 80 dan ortiq xalqaro hujjatlarga, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining 6 ta asosiy shartnomalari va 4 ta fakultativ protokollariga qo'shilgan bo'lib, Inson huquqlari bo'yicha Kengash va BMT shartnoma qo'mitalariga ularning bajarilishi yuzasidan doimiy ravishda milliy hisobotlar taqdim etadi.

O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilishning qonunchilik va tashkiliy-huquqiy asoslarini mustahkamlash, bu boradagi xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka joriy etish va tegishli xalqaro majburiyatlarni amalga oshirish, shuningdek, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni faollashtirish jarayoni davom etmoqda. Inson huquqlarini himoya qilish borasida izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatimizda mazkur xalqaro hujjatlarda mustahkamlangan inson huquq va erkinliklariga oid normalarni milliy qonunchilikka tatbiq etish, inson huquqlari bo'yicha milliy institutlarni rivojlantirish borasida samarali ishlar amalga oshirildi.

«Konstitutsiyamizda inson manfaatlari ustun qo'yilgan. Asosiy konunimizni sinchiklab urgangan xar bir shaxs bevosita guvoxi buladiki, uning butun mazmun-moxiyati insonga xizmat kilishga yugrilgan. Konstitutsiyamizning biron bir joyida «davlatning huquqi» yoki «fukarolar davlat xoxish-irodasini bajarishi shart» qabulidagi qoidalar uchramaydi. Aksincha, Asosiy qonunimizda «Davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlari xizmat qiladi. Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas'uldirlar», «Davlat fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda

mustahkamlangan xuquqlari va erkinliklarini ta'minlaydi" kabi davlatning majburiyatlarini uchratamiz".¹

Aytish joizki, bugungi kunda dunyoda inson huquqlari sohasidagi xalqaro majburiyatlarini bajarishning zarur mexanizmi sifatida jahon hamjamiyatiga kiruvchi barcha mamlakatlar milliy institutining yagona modeli mavjud emasligi haqida tushuncha mavjud.

Gap shundaki, har bir davlat boshqa mamlakatlar tajribasidan foydalanishi mumkin bo'lsa-da, milliy institutlar mahalliy madaniy va huquqiy an'analarni hamda mavjud siyosiy tashkilotni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Biroq, milliy institutlar bir-birini to'ldiruvchi funktsiyani bajaradi va ularni mustahkamlash inson huquqlarini rag'batlantirish va himoya qilish bo'yicha ham milliy, ham xalqaro tizimlar samaradorligini oshirishi mumkin. Inson huquqlarini samarali amalga oshirish ularni targ'ib qilish va himoya qilish uchun milliy infratuzilmalarni yaratishni taqozo etadi.

Xalqaro majburiyatlarga muvofiq, O'zbekistonda insonning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlariga oid huquqiy hujjatlar bazasi yaratilgan: 12 ta konstitutsiyaviy qonun, 18 ta kodeks va 700 dan ortiq qonun hujjatlari inson huquqlari va asosiy erkinliklarini tartibga soluvchi hujjatdir. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va tegishli xalqaro shartnomalar va shartnomalar.

Shu bilan birga, insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga rioya etilishini, inson huquqlari sohasida xalqaro norma va tamoyillarning amalga oshirilishini monitoring qilishning milliy tizimi shakllantirildi.

Mamlakatimizda 1993-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha Ikkinchi Butunjahon konferensiyasida qabul qilingan Vena deklaratsiyasi va Harakat dasturi qoidalari hayotga tatbiq etilmoqda.

O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari ichida birinchi bo'lib inson huquqlarini himoya qilishning samarali institutsional tizimini yaratdi, bu tizim an'anaviy huquqni muhofaza qilish tizimi (sud, prokuratura, advokatura) bilan bir qatorda suddan tashqari tizim – parlament Ombudsmani, Biznes-ombudsman, Bolalar huquqlari bo'yicha ombudsman va Huquqlar bo'yicha milliy markaz shaxsi hisoblanadi.

MDH davlatlari orasida birinchilardan bo'lib O'zbekiston tomonidan 1995-yil 23-fevralda joriy etilgan parlament Ombudsmani faoliyatini tahlil qiladigan bo'lsak, o'tgan davr mobaynida Oliy Majlis Inson huquqlari bo'yicha vakil Huquqlar (Ombudsman) ko'plab fuqarolarning, jumladan, qamoqqa olish joylarida saqlanayotganlarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda munosib rol o'ynadi. Qator xorijiy mamlakatlardagi inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar bilan hamkorlik memorandumlari imzolandi, Ombudsman Xalqaro Ombudsman instituti, Yevropa Ombudsman instituti, Osiyo Ombudsmanlari Assotsiatsiyasi kabi xalqaro

¹ Prezident Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 25 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. Toshkent, 2017 yil, 7 dekabr.

tashkilotlarning to'liq a'zosi bo'ldi. Ombudsman institutiga, shuningdek, butun dunyodagi ombudsman institutlarining salohiyatini baholashga qaratilgan Milliy inson huquqlari institutlari global alyansi tomonidan B maqomi berildi.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda O'zbekiston Ombudsmani yoshlarni, nogironligi bo'lgan shaxslarni samarali ijtimoiy himoya qilishni ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini monitoring qilishda faol ishtirok etib, jamoatchilik vakillari bilan birgalikda qonunchilikni takomillashtirishning dolzarb masalalarini muhokama qilmoqda. Ombudsmanning qonunchilik faoliyati hamda tergov hibsonalari va jazoni ijro etish muassasalari, muassasalarga "nazorat qilish" tizimi hamda ushbu sohadagi milliy va xorijiy tajribani o'rganish bo'yicha ma'lumotlarni tadbir ishtirokchilariga yetkazish kerak.

Bu mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor yo'nalishiga inson qadr-qimmatini hurmat qilish, har bir insonning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etganini tasdiqlaydi. Xususan, Harakatlar strategiyasi doirasida samarali islohotlar amalga oshirildi. Shu tariqa, jarayonga murojaatlarni ko'rib chiqishning yangi mexanizmlari joriy etilgani tufayli qonun ustuvorligini ta'minlash, aholini o'ylantirayotgan muammolarni hal etish, qiynoqlarga yo'l qo'ymaslik, ochiqlik va ochiqlikni ta'minlash kabi qator yo'nalishlarda salmoqli natijalarga erishildi. oshkoralik, so'z erkinligini mustahkamlash.

Shuningdek, o'tgan davrda Inson huquqlari bo'yicha vakilning vakolatlari kengaytirilgani, xususan, unga qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudining ko'rib chiqishi uchun masalalar kiritish huquqi berilgani ham muhimdir. O'zbekiston fuqarolarning manfaatlarini ko'zlab davlat boji to'lamagan holda sudlarga ariza va da'volar bilan murojaat qilish, shuningdek davlat organlari va boshqa tashkilotlar rahbarlariga inson huquqlari sohasidagi qonun hujjatlarining aniqlangan buzilishlarini bartaraf etish yuzasidan takliflar kiritish huquqiga ega. huquq va erkinliklari, ularga imkon beruvchi sabablar va shartlar hamda qonunchilik tashabbusi huquqi va boshqa huquqlar berildi.

Bundan tashqari, 2019-yilda Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman) huzuridagi Qiynoqlarning oldini olishning milliy profilaktik mexanizmi joriy etildi va tegishli qonun hujjatlari bilan mustahkamlandi. Unga ko'ra, Vakil ozodlikdan mahrum qilish joylariga muntazam tashrif buyurish orqali qiynoqlar va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala yoki jazo turlarining oldini olish choralarini ko'radi. Bugungi kunga qadar Ombudsman va jamoatchilik guruhlari tomonidan qamoqda saqlash joylariga 400 ga yaqin monitoring tashriflari o'tkazildi.

Bu O‘zbekistonda inson huquq va erkinliklarini ta’minlash masalasiga nafaqat davlat, balki qonunchilikni takomillashtirish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari huquqlarini ta’minlash yuzasidan jamoatchilik monitoringini o‘tkazishda faol ishtirok etayotgan fuqarolik jamiyati institutlarining ham alohida e’tiborida ekanidan dalolatdir. xalqaro majburiyatlarni bajarish bo'yicha davriy milliy va muqobil hisobotlarni tayyorlash. Inson huquqlari bo'yicha faoliyat, xususan, nafaqat o'z a'zolarining manfaatlarini himoya qiluvchi, balki mamlakatimizda davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik monitoringi va nazorati tizimini shakllantirish muhimligini anglab yetgan turli NNT faollari tomonidan amalga oshiriladi. Ular orasida bolalar, ayollar, ekologik nodavlat notijorat tashkilotlari, nogiron va keksa fuqarolar tashkilotlari, gender markazlari, shuningdek, fuqarolarni o'z manfaatlaridan kelib chiqqan holda birlashtiruvchi kasbiy jamiyatlar, fondlar, uyushmalar, uyushmalar, qo'mitalar bor.

So‘nggi paytlarda Ombudsman instituti, Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz vakolatlarini kengaytirish, Biznes-ombudsman institutini tashkil etish, hisobot berish tizimini joriy etish orqali sud, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi tuzilmalar faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati rivojlanmoqda. tizim huquqni muhofaza qilish organlarining parlament palatalariga va bevosita aholiga. Bunga mamlakat Konstitutsiyasida davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati institutining mustahkamlangani yordam berdi.

Bugungi kunda mamlakatimizda milliy qonunchilikni inson huquqlari sohasidagi xalqaro huquqiy standartlarga muvofiqlashtirish yuzasidan amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmogda. Bu boradagi davlat siyosatini samarali amalga oshirish, inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirish, mamlakatimizning xalqaro maydondagi nufuzini yanada mustahkamlashga xizmat qiladigan inson huquqlari bo'yicha O‘zbekiston Respublikasining uzoq muddatli Milliy strategiyasi qabul qilindi.

Yuqorida aytilganlardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, mamlakatimizning asosiy qonunida har bir shaxsning O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga va xalqaro shartnomalariga muvofiq o‘z huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini milliy inson huquqlarini himoya qilish huquqini ta’minlash zarur. Institutlar bu boradagi davlat siyosatini samarali amalga oshirish, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, har bir shaxsning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta’minlash, inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirish, mamlakatimizning bu boradagi nufuzini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Buning uchun esa hukumat, har bir fuqaro, jamiyatdagi alohida guruh va tashkilotning birgalikdagi sa’y-harakatlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 25 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. Toshkent, 2017 yil, 7 dekabr.
2. Saidov A.X. Yangi O'zbekiston va barqaror konstitutsiyaviy rivojlanish. Xalq so'zi gazetasi, 2020 yil 26 noyabr soni.
3. Tulyaganov A.A. Amir Temurning davlatni boshqarish to'g'risidagi g'oyalari (Temur tuzuklari asosida). T.1997 yil.